

ANBLADET

Nr 121 ISSN 0280-0993 DEC 2018

Organ för
NORRTÄLJE SLÄKTFORSKARFÖRENING

Hur höstupptakten i Västernäs gamla skola förflöpte tillsammans med Inga Gustavsson och hennes musikanter kan du läsa om på sidan 6.

Sven-Olof Gahnström berättar på sidorna 3-5 om Stjärnholms gård och statarfamiljen Sjöblom som arbetade där till 1944.

En riktig nostalgiträff stod Bengt Ericsson för i Estuna bygdegård. Mer om denna på sidan 7.

Anbladet utkommer med 3 nummer per år och utges av Norrtälje Släktforskarförening.

Tidningens adress: Box 280,
761 23 Norrtälje.

Hemsida: www.norrtelje-sff.se

Webmaster: Björn Bergström
webmaster@norrtelje-sff.se

Redaktör och ansvarig utgivare:
Urban Johansson

Tidningen ingår i NSFF:s medlemsavgift, f. n. 200 kr/år.

Bankgiro: 459-5724

Manus och idéer till artiklar kan insändas till tidningen under ovanstående adress. Artiklar och citat ur tidningen får användas efter angivande av källan.

Helårsprenumeration: 100 kr.

Enstaka exemplar av tidigare nummer kan köpas för 30 kr/st.

I NSFF:s styrelse ingår:

Ordf. Urban Johansson

Grovstaväg. 25, 761 93 Norrtälje
Tel: 070-692 48 36

Kassör Ann-Marie Alfredsson

Grovstavägen 25, 761 93 Norrtälje
Tel: 070-279 51 30

Sekr. Willy Menander

Asplundsv. 18, 760 10 Bergshamra
Tel: 0176-261 255

V. ordf. Bo Ragell

Sandgatan 19, 761 51 Norrtälje
Tel: 0730-894 498

Klubbmäst. Birgit Söderman

Malsta-Ekebyv. 82, 761 71 Norrtälje. Tel: 0176-228 081

Ledamot Thomas Malmström

Rögårdsgatan 5, 761 30 Norrtälje
Tel: 0176-224 626

Året lider mot sitt slut!

Nu är snart året 2018 till ända. Endast Julmånaden december återstår att ta vara på. Detta är också en trevlig månad med advent och Luciafirande som lyser upp vintermörkret. Jag hoppas att ni som läser detta Anblad har varit lyckosamma i er forskning om släkt och hembygd.

Själv har jag skrivit en berättelse om min morfar och mormor, som beskriver deras mödosamma uppväxt och arbetsliv med många flyttningar till olika gårdar för att skapa sig ett bättre liv.

I förra numret så sände jag ut en vädjan om manuskript till artiklar till Anbladet. Jag fick in ett svar. Därför är detta nummer endast åtta sidor. Tanken var att Julnumret skulle innehålla 12 sidor. Jag vädjar därför nu återigen till läsarna om material till nästa nummer, som är tänkt att komma ut i mars. Jag är helt övertygad om att det i läsekretsen finns personer med intressanta uppslag, antingen i form av rena släkthistorier eller av allmänskulturellt slag. Det är också alltid roligt att få nya medarbetare i vår medlemstidning.

Ett evenemang återstår nu på detta verksamhetsår. Där får medlemmarna tillfälle att komma med förslag till nya eller nygamla aktiviteter för det kommande året. Ett årsmöte står ju också för dörren där huvuddragen i föreningens verksamhet skall spikas.

Till dess får ni alla läsare ha det så bra i vintermörkret, en bra årstid för att sitta framför datorn och spana efter missade anor. En riktigt God Jul och ett Gott Nytt år tillönskas er alla från hela styrelsen.

Urban Johansson

Bra sagt!

Erfarenheten är en bra lärare som skickar svinaktigt dyra räkningar.

Minna Antrim

Födda till original, hur kommer det sig att vi dör som kopior?

Edward Young

Kvinnan kommer fortfarande ihåg den första kyssen när mannen har glömt den sista.

Remy de Gourmont

Den kritiska perioden i äktenskapet är vid frukostdags.

A. P. Herbert

Stjärnholm i Estuna socken

Mina svärföräldrar Berta och Herbert Sjöblom var statare på Stjärnholm mellan 1924 och 1941. Godsägaren hette då Severin Matsson. Stjärnholm hette tidigare Tarv och bestod enligt en karta från 1639 av 2 skattehemman, ett frälse och en skatteutjord. Det fanns gamla skrönor som berättades, bl. a. skulle någon vara begravd under huset. Därför fick ingen gå ner i källaren. Intresset var därmed väckt, det måste kollas. Jag gick baklänges i Mantalslängd och kyrkböcker och kom till följande resultat.

Vid Tarv i Estuna föddes 1663-11-05 en gosse vid namn Lars Welt (son av Per Larsson Welt och hh Elsa lindemark). Han studerade i Uppsala. Var Häradshövding i Roslagen 1692. Borgmästare i Norrtälje 1697. Gift 1692 med Brita Stierneld. Han blev adlad Stierncrona år 1699, tillsammans med brodern Gabriel som 1703 blev friherre.

Lars Welt ägde Degarö i Malsta socken under panträtt, men sålde den 1701 och flyttade till Stjärnholm. Vid Degarö föddes 4 barn Brita, Elsa, Samuel och Per (1699-10-30). Vid Stjärnholm föddes Gabriel, Gustaf och Catharina. Lars Welt avled redan 1707(42 år gammal) under pågående tingsförrättning i Vallentuna. Hustrun Brita Stierneld förvaldade godset efter mannen död. Omkring 1750 övertog sonen majoren Per Stierncrona godset. Brita Stierneld dog 1758 på Stjärnholm. Per var gift 3 gånger, och fick med sina hustrur 14 barn fram till 1761.

Första hustrun Hedvig Grundelstierna födde en dotter 1740-01-27 som dog efter 1 timme, Hedvig själv avled 2 dagar därefter. Både hustrun och barnet begravdes den 4 februari 1840. 6 st av barnen dog vid födseln eller före ett års ålder, ett barn dog vid 4 års ålder. Gården kallas i mantalslängden Tarv nr 2 (1 mantal) till omkring 1765, därefter Stjärnholm.

Per avled 1778 på Stjärnholm, hans sista hustru Hedvig von Bahr förvaldade sedan godset till c:a 1780, sedan övertog kornetten Forssén som var gift med dottern Eleonora. Under hans tid införlivades Tarv i godsets areal, av Tarv fanns till en början kvar ett par hemman, som sedan blev torp under Stjärnholm. Området där byn hade legat kallas dock fortfarande för Tarv. Forssén var herre på Stjärnholm till ~1810. Därefter var ätten Stierncronas tid vid Stjärnholm över. Den siste i ätten 1384 Stierncrona på svärdssidan blev Eleonoras bror Per, som dog ogift i Stockholm 1796. Ätten var därmed utdöd, och vapnet slogs sönder vid begravningen i Storkyrkan av riddarhussekreteraren Axel Gabr Silverstolpe.

1915 hette godsherren jägmästare Persén, 1918-1920 överstelöjtn. Ström. 1821 arrenderade häradsbokhållaren Brandes godset, 1836 var ägaren Gustaf Arfwedsson, 1841 Johan O. Wedin, 1850-78 fabriksköp Johan Er. Lundin, 1887-95 August L. Hedengren.

Efter Hedengrens död 1895 tillträder Mats

Matsson från S Malma som ägare, tillsammans med sonen Mats Vilhelm, som sedan blir ensam ägare. Han arrenderar Åsby nr 1,1/4 mt, och nr2,1/2 mt, som sedan inkluderas i Stjärnholm. Egendomen är nu på 5 ½ mantal. Mats Vilhelm avled 1916, och då tillträdde hans son Vilhelm Severin Matsson, som tidigare hade arrenderat Söder Malma.

Severin Matsson och hans familj hade nu en lång tid framför sig på Stjärnholm. Familjen bestod av hustrun Justina Emilia Andersson, d Vilma Emilia, s Vilhelm Kjell*, s Gustaf Åke* och s Karl Stig*. Under perioden 1915-25 in- eller utflyttade omkr 25 statare och drängar de flesta med familj. Barn i familjerna var c:a 50 st. 1925 bestod arbetsstyrkan av: 1 rättare, 2 pigor, 1 tjänarinna, 8-9 statare(varav några jordbruksarbetare) med hustrur och ~15 barn(som blev flera ganska snart).

Denna skrift om Stjärnholm blev inte så djuplodande. Om någon är begravd under huset är fortfarande okänt. Statarefamiljen Sjöbloms bodde nu i en nybyggd stuga vid Klint sedan 1924. Den gamla stugan, som på 1700-talet var ett torp, hade nyligen brunnit ner. Berättelsen slutar 1941 (efter en anmärkningsvärt lång tid på samma gård), då Sjöbloms flyttar till Prästgården. Hur de levde under den här tiden får bli en annan historia.

Sven-Olof Gahnström

Stjärnholms gård

Foto: S-O Gahnström

I Radloffs **Beskrivning över Roslagen**, som utkom 1804-05 finns Stjärnholms gård beskriven. Se texten till höger om bilden.

Består av ett mantal frälse och 2 1/2 mtl skatte som i jordeboken kallas Nedertarf. Ligger vid Erken och byggdes till herrgård av häradshövdingen Lars Stierncrona. Rappad huvudbyggnad med två flyglar, trädgård, 35 tunnor utsäde, 200 lass hö och 3 torp.

Ägare kornetten Johan Hinric Forssén.

Herbert och Berta Sjöblom - en statarfamilj på Stjärnholm

Herbert, som var född 1896 i Huddunge Västmanland, kom tillsammans med sin familj till Norrtälje på hösten 1917. Berta var född 1900 i Nenninge Rådmansö, hon arbetade en tid hos en handlare på Blidö.

Där träffades de första gången när Herbert arbetade med en skogsavverkning. Berta flyttade sedan till Norrtälje 1919, och arbetade som ändringssömmerska. De gifte sig 1921, och fick barnen Harriet och Enid 1921 resp. 1922. Herbert arbetade enligt uppgift en tid på det nystartade systembolaget (Aktiebolaget Spritcentralen.) Men lönen var för liten, så 1922 tog han anställning som statare vid Norr Jersö i Söderby-Karl, var där till 1924 och flyttade då till Stjärnholm i Estuna.

Lönen som statare var inte stor den heller, men det ingick bostad och lite naturförmåner som bidrog till att få mat på bordet. Vid Stjärnholm fick de flytta in i en nybyggd liten stuga på ett rum och kök vid Klint.

Troligen var villkoren vid Stjärnholm i varje fall inte sämre än på andra ställen, så de blev kvar där ända till 1941. Det var till en början hyggligt med plats i stugan, men barnaskaran ökade på 1930-talet. Alf föddes 1929, Eskil 1930, Marianne 1932 och Ingegerd 1934, så det måste ha varit väldigt trångt. Alf dog redan 1935 i hjärnhinneinflammation.

Herbert jobbade på Stjärnholms gård med jordbruket; skötsel av hästar och skogshuggning mm. Berta hade fullt upp med barnen, matlagning, bära vatten, baka, kärna smör, sticka och sy kläder åt barnen, så hon behövde inte delta i arbetet på gården, som annars var vanligt. Maten bestod ofta av små jävla abborrar som Herbert fiskade upp i sjön Erken på sina lediga kvällar. Söndagsmiddagarna kunde vara konserverade kotletter eller köttbullar.

1929 ärvde Berta 500 kr efter Josefina Eriksson i Nenninge Rådmansö (morfars 2:a fru). Arvet medförde lite osämja i familjen då Herbert ville slå på stort och köpa ett torp. Berta däremot ville att pengarna skulle sparas och användas till

barnens behov, och så blev det. En årslön för en statare var c:a 1100 kr inklusive stat, d. v. s. de förmåner som ingick i avtalet. Som jämförelse låg lönen inom industri och handel mellan 1400 kr och 3500 kr. Uppgifterna kommer ur Per Albin Hansson tal om Folkhemmet 1928. Han nämner även att en statarfamilj verkligen måste vända på pengarna för att klara sin försörjning.

De lite äldre barnen slutade skolan och började arbeta som hembiträden (ett modernare uttryck för piga), Harriet, först vid S Malma och en kort tid vid affären i Syninge, sedan från 1940 vid prästgården i Söderby-Karl. Enid arbetade hos Severin Mattsson på Stjärnholm från 15-årsåldern, och flyttade 1939 till Norrtälje.

De yngre barnen började efterhand i kyrkskolan i Estuna. Skolvägen gick på stigar i skogen över Vemblinge marker fram till Vittsjö och kyrkan, sommar som vinter. Man gick om man skulle någonstans, cyklar för barn fanns inte. Vid ett tillfälle kom Eskil hem igen, när han mötte en älg på skolvägen. Vintertid var stigarna isiga eller leriga och hala. Eskil ramlade också en gång från en bro ner i ett djupt dike.

Fritid bestod mest av pyssel med egna saker, och besök hos släktingar och bekanta eller att man själv fick besök, samt att lyssna på batteriradion; gramfontimmen på kvällen var underhållningen som erbjöds, förutom nyheterna.

Nu fram mot 1940 var kriget igång. Nyheterna på radion blev allt otäckare. Herbert blev inkallad till beredskapen, ransoneringen av vissa varor trädde i kraft.

Systemet med statare var inte längre så populärt, det var mest arbetsgivare som bestämde villkoren, så Herbert cyklade runt och agiterade för att man skulle gå med i Lantmannaförbundet. Det var inte så väl sett av arbetsgivarna. Alla statare var inte heller så positiva, man var rädd om jobbet.

1941 på hösten flyttade familjen Sjöblom till prästgården i Estuna, fortfarande som

statare, hos arrendatorn Mattsson. De fick bostad i ett hus som låg, och fortfarande ligger, bakom prästgården.

Nu under beredskapen var Herbert ofta och under ganska långa tider förlagd på holmar ute i skärgården. Det var ransonering och knepigare att få maten att räcka till. S. k. svarta grisar m.m. kunde en statare inte gömma. Men med byte av kuponger och kanske lite ruffel och båg, klarade man skivan.

Berta tyckte att detta var en bra tid, när hos fick bidrag för barnen under de tider som Herbert låg inkallad. 1943 på sensommaren föddes Tord. 1944 krävde Mattsson att Herbert skulle sköta ladugården varannan helg, vilket inte Herbert gick med på, så därför flyttade de till Hummelbro, och Herbert slutade som statare och blev som man sa "diversearbetare". Stataresystemet lades ner 1945 och statarna blev nu lantarbetare.

Familjen Sjöblom bodde kvar i Hummelbro till 1947 då de byggde ett s. k. egna hem i Nånö utanför Norrtälje. Ovanstående berättelse bygger till stor del på vad min hustru Marianne, Herberts och Bertas dotter, har berättat. Hon föddes 1932 på Norrtälje lasarett. Berta ville snabbt hem efter födseln, "så du har bråttom hem till alla ungarna", sa läkaren då. Marianne var 9 år gammal när de lämnade stjärnholm, men hon har minnesbilder av folk som arbetade på åkrarna. Barnen sprang ju omkring och hörde och såg det mesta. En del är väl också sådant som har berättats inom familjen.

Sven-Olof Gahnström

Ransoneringskorten blev så småningom som en handelsvattra, med kaffekupongerna som de dyraste.

Bertas syster Linnea med Bertas döttrar Enid och Harriet, slutet av 1930-talet

Samma stuga nu ombyggd till sommarnöje

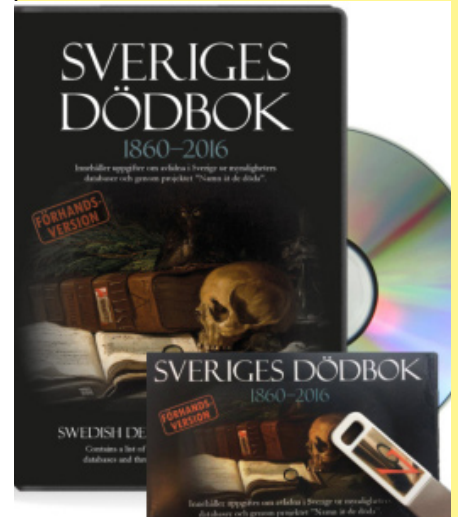

Övre raden: Börje, Linnea, Eskil, Nils-Erik

Mellanraden: Ulla

Nedre raden: Marianne, Enid, Ingegerd, Hjördis, Harriet, Herbert, Berta. Hjördis, Börje, Ulla och Nils-Erik är Linneas barn

Nyutkommet!

Förbundet släpper i slutet av november Sveriges dödbok 7, 1860-2016.

Sedan version nr 6 har över 3,5 miljoner poster tillkommit. Totalt innehåller nr 7 ca 13 miljoner poster och är till närmare 100 procent fullständig avseende namn, födelse- och dödsdatum, civilstånd, dödsförsamling och adress.

Ca 100 000 poster har rättats och 25 000 dupletter har identifierats och tagits bort.

Beställes via Rötterbokhandeln.

Kyrkobokslatin för släktforskare

NSFF:s egen skrift *Kyrkobokslatin och andra föräldrade ord och uttryck* finns nu åter att köpa från föreningen.

Skriften, som är ett nytryck från 2003, innehåller 24 sidor i A5-format och kostar 60 kr + frakt.

Ny hemsida!

Karl Säterbrink låter meddela att han sjösat en ny hemsida under adressen:

www.saterbrinkanor.nu

Gå in och kolla!

Glöm inte att ändra både postadress och e-postadress vid byte! Vi får ständigt tillbaka feladresserad post!

Höstupptakt i Västernäs gamla skola

Den 1 september samlades 26 medlemmar i Västernäs IOGT-NTO lokal under Inga Gustavssons säkra ledning för att bl. a. lyssna till Jan-Olof Ivarsson, som talade om sitt och Fredrik Perssons senaste bokprojekt, nämligen boken om Göringe by i Häverö socken. Jan-Olofs presentation sammanföll också med själva utgivningsdagen för den nya boken!

Inga inledde träffen med att berätta om den byggnad vi samlades i d.v.s. den gamla småskolan med tillbyggnaden av storskolan där vi satt. Skolan lades ned 1961. Inga själv har gått i skolan liksom Ingemar Stark, som spelade gitarr på denna träff. I storskolans skolsal hade man också gymnastik och än idag finns vissa redskap kvar här som minner om denna tid. Träslöjd hade pojarna en trappa upp.

Eftersom klasserna 5 till 7 hade lektion samtidigt i storskolan så fordrade detta att eleverna hade disciplin och lyssnade på vad läraren sa, något som inte är så vanligt i dagens skolundervisning. När den ena gruppen hade skrivuppgifter hade den andra muntlig undervisning.

Från 1920-talet var Karl Hellman lärare i storskolan och Hanna Jansson småskollärarinna. NTO-föreningen i Vaddö hyrde till en början Västernäs skola och fick 1970 köpa den för 25 000 kr. Idag har man investerat ca. 1 miljon kr för att få en ändamålsenlig lokal.

Inga har också en mycket lång tid bakom sig som ledare för NTO-föreningens Juniorförening. Efter att hon återvänt till hembygden från Stockholm 1945 arbetade hon bl. a. med teaterverksamhet i föreningen och åkte till och med buss med barnen runt i Roslagen och gav föreläsningar. Inga har med åren skaffat sig en oerhört stor erfarenhet av föreningsverksamhet på en idéell basis.

Göringe by i Häverö socken

Att Jan-Olof började med byforskning var en utlöpare av hans släktforskningsintresse. Han upptäckte snart att han hade släktingar i nästan varje by i Häverö socken. Detta förhållande födde tanken att inte bara registrera sina egna släktingar utan alla bybor i socknen. Därmed började han kartläggningen av de olika

byarna en efter en.

Jan-Olof med sin nya Göringebok

Den senaste boken i hans och Fredriks stora utgivning handlar således om Göringe by, en bok som säkerligen inte kommer att bli den sista i den långa raden byhistoriker. För varje gård i byn redovisas ägarlängder med födelse- och döduppgifter från äldsta tid man kunnat forska fram till in på 1940-talet. Uppgifterna bygger på grundlig arkivforskning men också på muntliga uppgifter från äldre personer med kännedom om Göringe.

1915 inrymdes Häverös första ålderdomshem i Göringe by i ett hus byggt av hemmansägaren Jan Petter Ersson. Där fanns också Häverös första telefonväxel. 1936 öppnade Konsum affär i Göringe och drev den till 1962. Denna efterträddes av Häverö Livs, som var en ICA-butik. I denna byggnad låg också postkontoret. ICA-butiken lades ned 1986. Utvecklingen i Göringe med nedläggning av affärer, postkontor och övriga serviceinrättningar är likartad i hela vårt land. Det är bara i valtider, som alla partier talar om att hela Sverige skall leva. Sammanfattningsvis kan sägas att Jan-Olof och Fredrik som vanligt gjort ett mycket gediget forskningsarbete. Boken kan köpas av författarna.

Kaffe och allsång

Efter Jan-Olofs föredrag dukades kaffet upp. Varje deltagare fick också ett antal årar för de 50 kr som kaffet kostade. Där

Med Inga Gustavsson vid rodret så löper allt smärtfritt

efter underhåll Ingemar Svärd och Karl Arvidsson med musik till gitarr och dragspel. Allsång är ett givet inslag när man är i Västernäs och vi fick sjunga både om Kalle Schewen och Svarta Rudolf.

U.J.

Att läsa på Stadsarkivet

En liten påminnelse till alla medlemmar i NSFF. Glöm inte att bekanta er med de forskarsammanställningar, som förvaras i Norrtälje stadarkiv. De kan vara matnyttiga för er egen forskning. Här finns bl. a.

Ättlingar till Gästgivaren Johan Ersson i Rilanda, Skederids s:n, Jan Faith-Ell 12 generationer ättlingar till Matz Knoge från Lohärad, Jan Faith-Ell

Ättlingar till Staffan i Söder Nånö, Estuna s:n, Bo Schylander
Släkterna Lovén, Dobbler, Rönnov med ”Rötter bland Roslagens böner och båtsmän”, Lennart Wallerman

Antavlor för släkterna Algulin, Edlund, Schylander, Bo Schylander
Vadsläkten, stamtavla över Frans Jönsson i Vad, Riala s:n, Tommy Eriksson

Släkttavla över masmästarfamiljen Per Persson från Bennebols masugn, Bladåkers s:n, Bo Schylander
Litteraturförteckningar rörande skebo bruk, Häverö och Edebo socknar, Hallstavik, Anders Norberg

Film- och nostalgikväll i Estuna

Den 11 oktober visade Bengt Ericsson film och berättade om sin farmor Hildas levnadsöde. Evenemanget samlade ett femtontal deltagare, som under visningen också bjöds på kaffe med dopp.

Filmen var tagen 1963 av Bengt själv och visade auktioner i bl. a. Lohärad och Norrtälje, med många Roslagsbor som passerade revy. Bengt kunde också namnen på många som sågs på bild. Även arbetslivet på landet i Nånö med höskörd och slakt m.m. speglades i den halvtimmeslånga filmen.

I det efterföljande bildspelet berättade Bengt om sin farmor Hildas familj, giftermål och liv. En mycket intressant kväll med mycket nostalgi. Hilda levde under tiden 1874 till 1965, så berättelsen byggde delvis på intervjuer med farmor.

U.J.

Öar i Roslagen

Här kommer nummer 4 i Roland Palmquist's artikelserie om öar i Roslagen.

Oxhalsö i Blidö socken var tidigare en ö, men har nu vuxit ihop med Blidö. Kung Valdemar skrev på 1200-talet i sin jordebok "Hoxhals". 1533 skrevs namnet Wxhalsta och 1566 Oxhalsse. Själva Blidösundet har en gån i tiden kallats Oxhalsen och orsaken var att sundet i söder mynnade ut i fjärden Vamban, av det fornsvenska ordet *vamb*, som betyder buk, mage. Jfr nusvenskans våm. Nils Gustaf Stahre menar därför att det är helt säkert att förleden i Oxhalsö kommer av djurnamnet oxe.

Rankarö är en mindre ö i Rådmansö socken. I slutet av 1600-talet skrev man Ranckaröhn. Namnet har troligen med ordet *rank* att göra, d.v.s. lång, smal, skranglig. Åke Gehlin menar att ön kan ha gjort skäl för namnet tidigare, då vattenståndet var högre.

Röder i Blidö socken är en ögrupp ca åtta sjömil öster om Rödlöga. Mest känt för den samling sjöbodas som finns på Storskäret. Dessa härstammar från de provisoriska redskaps- och övernattningsbodas som stod här när Röder var ett kronohamnsfiske. Namnet har ögruppen sannolikt fått från berggrundens röda fältspat.

Själbottna eller Skälbottna är en ö i Blidö socken mellan Yxlan och Östra Lagnö. Skrevs 1566 Siälebotnen. Namnets förled är det *dialektala djurnamnet själ* d.v.s. säl. Det kan ha varit den nuvarande Byviken som var en sälvik. Efterleden bottna, botten är i Roslagen knutet till vikar.

Skarvs skärgård eller Skarv är en ögrupp i Rådmansö socken längst ut i skärgården, ca sex sjömil norr om Svenska Högarna. Skrevs 1572 Skarff. Blev redan 1558 ett kronohamnsfiske med en tillsatt hamnfogde. Själva hamnen låg på

Bodskäret. Skarv är en typisk utskärgård med kala granithällar och mossor, gräs och blommor i klippskrevorna. Den lilla jordmån som finns är mycket näringsrik tack vare att den gödglas med fågelspillning bl. a. av Storskarven som gett ögruppen dess namn.

Stomnarö är en ö i Länna socken strax utanför Spillersboda och inte långt från farleden till Åland. I 1636 års jordebok skrevs den Stomparö. Namnet härrör troligen till det fornsvenska *stumper* med innebörden "holmen som ser ut som en stump" (ett avslaget stycke, en tjock klump). En likartad betydelse kan tänkas även om uttrycken stomm eller stomn enligt språkvetaren Hjalmar Lindroth.

Sundskär i Rådmansö socken är en 1,5 kilometer lång ö som ligger 3,5 sjömil sydöst om Kapellskär. Sundskär har varit bebott sedan 1500-talet. 1628 fanns här två gårdar och 1668 hade antalet gårdar ökat till fem. Namnet talar för sig själv.

Svartklubben i Singö socken är en holme/skär och fyrplats belägen öster om Singö i Roslagens norra skärgård. Fyrbyggnaden stod färdig 1820 och består av ett massivt, 12 meter högt runt stentorn. Det byggdes för att eldas med stenkol, därför dess tjocklek. Förleden svart är ofta använd i önamn för att ange mörk färg (hos berget). Efterleden *klubbe* betyder "liten hög holme" liksom också "grovt trästycke" eller "träklass".

Fakta om Norrtälje

Litet kuriosum som Roland Palmquist sammanställt från F V Radloffs Beskrivning öfver Roslagen (1805).

Hamnen är i Norrtäljeviken. Fartygen kunna ej lägga till vid staden, utan varorna föras med prämar och båtar till stadens brygga ett stycke upp i ån eller ock sker urlastning vid de handlandes sjöbodas, som äro belägna vid södra stranden, några hundra alnar utom staden.

Marknad hålles om vintern den 1 mars, pågår sex dagar och besökes äfven från andra städer. Höstmarknaden är den 10 oktober och fortsätter i tre dagar. Till år 1800 hölls endast en dag och var utsatt till den 21 september.

Klädesfabrik är anlagd åren 1798 och 1799 på åtta tomter och har i godt stånd alla erforderliga åbyggnader för spinneri, valk, färgeri, öfverkläderi och öfvriga till en fullständig fabrik hörande tjänsteverk.

Digitalisering av dagstidningar

Digitalisering av dagstidningar På Kungliga biblioteket i Stockholm har det ju länge funnits mikrofilmade dagstidningar att läsa i deras mikrofilmsläsare. Även på Norrtälje stadsarkiv finns ju Norrtälje Tidning med föregångare tillgängliga på mikrofilm från mitten av 1800-talet och fram till 2012 då mikrofilmningen upphörde. Detta genom att arkivets tidigare chef Ann-Marie Alfredsson årligen lät beställa lokaltidningen på detta medium till hembygds- och släktforskares fromma.

KB samlar in och bevarar alla dagstidningar som ges ut i Sverige och materialet har länge tillhört bibliotekets mest använda. Sedan 2010 samverkar KB och Riksarkivet om digitalisering och har byggt upp en storskalig produktionslinje för digitalisering av tidningar. Detta projekt har dock tidvis dragits med stora ekonomiska bekymmer, som gjort att projektet försenats. Nu verkar dock detta problem vara löst.

En donation på 30 miljoner kronor från välgörenhetsstiftelsen Arcadia möjliggör nu att projektet får ny fart. Kungliga Biblioteket och Riksarkivet kommer snart att kunna slutföra det stora projektet att digitalisera och tillgängliggöra upphovsrättsfria svenska dagstidningar utgivna mellan 1734 och 1906. Projektet kommer att pågå till 2022 och informationen kommer att vara gratis att ladda ned för den som vill.

– Dagstidningarna är viktiga arenor för fri debatt och en angelägenhet för hela landet. De har stor betydelse för forskarna, men även för journalister, kulturarbetare, släktforskare och den intresserade allmänheten, säger riksbibliotekarie Gunilla Herdenberg, i ett pressmeddelande. I dagsläget kommer många av KB:s äldre, digitaliserade tidningar från storstäderna. Därför är det viktigt att KB nu kan tillgängliggöra mer av den äldre lokalpressen, menar Gunilla Herdenberg.

Norrtälje Tidning finns dock enligt Johanna Lundström på Användarservice på KB, inte med på deras lista över vilka tidningar, som först står i tur att digitaliseras i projektet. Under tiden får vi nöja oss med den mikrofilmade versionen på Norrtälje stadsarkiv.

På grund av upphovsrättsliga skäl har endast tidningar fram till 1902 varit till-

gängliga hemma på privatpersoners egna datorer. Efter detta år har man hittills fått lov att ta sig till KB för att få del av informationen. Från årsskiftet skall dock denna tidsgräns för att sprida informationen tas bort för landets stads- och folkbibliotek. Detta innebär en enorm fördel för forskare även utanför huvudstaden. Förutom att vem som helst med en internetuppkoppling kan ladda ner de äldre dagstidningarna finns ytterligare en förtjänst: Med hjälp av så kallad OCR-tolkning (texttolkning) blir sidorna läsbara även för maskiner. Det innebär att det går att utföra storskaliga dataanalyser av innehållet.

– Det gör digitaliseringen ännu mer relevant. Vi har redan ett samarbete med Språkbanken vid Göteborgs universitet, som använder textmaterialet för att studera svenska språkets utveckling, säger Gunilla Herdenberg. Digitaliseringen sker vid Riksarkivets enhet för digitalisering Mediekonverteringscentrum (MKC).

– Det är Riksarkivets erfarenheter inom storskalig digitalisering och KB:s kunskaper om kvalitet och metadata som har gjort det möjligt att digitalisera den svenska tidningsskatten, säger riksarkivarie Karin Åström Iko.

– Vi är mycket glada för den här stora donationen som gör att dagstidningarna blir brett tillgängliga, säger riksbibliotekarie Gunilla Herdenberg och riksarkivarie Karin Åström Iko.

KB:s tjänst Svenska dagstidningar Tjänsten samlar för närvarande mer än 400 tidningstitlar från hela landet, sammanlagt mer än 20 miljoner sidor. Tidningar som är digitaliserade och som getts ut fram till och med 1902 är i år fria att läsa och ladda ner direkt i tjänsten. Nyare tidningar måste av upphovsrättsliga skäl läsas på plats på KB, eller något annat bibliotek som har tjänsten idag. Däremot kan vem som helst söka översiktligt i allt material, oavsett var man befinner sig.

MKC

MKC är Riksarkivets enhet för digitalisering, belägen i Fränsta i Västernorrland. Verksamheten är den största i sitt slag i Europa. Sedan starten 1991 har MKC digitaliserat mer än 257 miljoner bilder av historiska handlingar (kulturarvsmaterial).

Arcadia

Arcadia är en välgörenhetsstiftelse,

grundad av Lisbet Rausing och Peter Baldwin. Stiftelsen stöttar välgörenhet och vetenskapliga institutioner som bevarar kulturarv och miljö. Arcadia stöttar också projekt som främjar öppen och fri information. Alla donationer har som villkor att det som publiceras ska vara fritt tillgängligt på internet. Sedan 2002 har Arcadia delat ut mer än 500 miljoner amerikanska dollar till projekt över hela världen.

Post- och inrikes Tidningar

Post- och Inrikes Tidningar är Sveriges officiella tidning. Den är unik i det avseendet att den är det enda organ i Sverige, som har rikstäckande kungörelser. Den startades 1645 som Ordinari Post Tijdender av drottning Kristina och Axel Oxenstierna och upphörde som papperstidning den 1 januari 2007. Därefter publiceras kungörelser på Bolagsverkets hemsida i elektronisk form.

Ordinari Post Tijdender ingick som ett led i det stormaktstida Sveriges behov av att nå ut med propaganda i Europa och få in information om vad som hände inom politiken på den europeiska kontinenten. Ordinari Post Tijdender och dess efterkommande Post- och Inrikes Tidningar var världens äldsta tidning som utkommit regelbundet, med några kortare avbrott, sedan starten.

Tidningen refererade inte enbart brev från de utländska korrespondenterna utan samlade också in nyheter från lokala postmästare i landet. Ansvarig utgivare var postmästaren i Stockholm.

Ordinarie Post Tijdender fick ingen stor läsekrets. Detta berodde på outvecklad tryckeriteknik och därmed sammanhängande högt pris på tidningen. Därtill kom begränsade transportmöjligheter. Läsekretsen bestod därför huvudsakligen av välbeställda personer ur samhällets högre kretsar.

U.J.

